

BREITHIÚNAS NA CÚIRTE (an Mór-Dhlísheomra)

28 Samhain 2023*

(Tarchur chun réamhrialú – Beartas sóisialta – Treoir 2000/78/CE – Creat ginearálta a chruthú le haghaidh na córa comhionainne san fhostaíocht agus sa tslí bheatha – Cosc ar idirdhealú bunaithe ar reiligiún nó creidimh – Earnáil phoiblí – Rialacháin oibre eintitis phoiblí a chuireann cosc ar aon chomhartha infheicthe fealsúnach nó reiligiúnach a chaitheamh san ionad oibre – Caifirín Ioslamach – Ceanglas maidir le neodracht i dteagmhálacha leis an bpobal, leis an ordlathas agus leis na comhghleacaithe)

I gCás C-148/22,

iarraidh ar réamhrialú faoi Airteagal 267 CFAE, ó tribunal du travail de Liège (an Chúirt Oibreachais, Liège, an Bheilg), trí bhreith an 24 Feabhra 2022, a fuarthas ag an gCúirt Bhreithiúnais an 2 Márta 2022, sna himeachtaí idir

OP

agus

Commune d’Ans,

tugann AN CHÚIRT (an Mór-Dhlísheomra),

agus í comhdhéanta mar seo a leanas: K. Lenaerts, Uachtarán, L. Bay Larsen, Leas-Uachtarán, A. Prechal, K. Jürimäe, C. Lycourgos, F. Biltgen (Rapóirtéir) agus N. Piçarra, Uachtaráin Dhlísheomra, M. Safjan, S. Rodin, P. G. Xuereb, I. Ziemele, J. Passer, D. Gratsias, M. L. Arastey Sahún agus M. Gavalec, Breithiúna,

Abhcóide Ginearálta: A. M. Collins,

Cláraitheoir: M. Krausenböck, Riarthóir,

ag féachaint don nós imeachta i scríbhinn agus tar éis éisteacht an 31 Eanáir 2023,

tar éis breithniú a dhéanamh ar na barúlacha arna dtíolacadh thar ceann na bpáirtithe seo a leanas:

- OP, ag S. Gioe, avocate,
- commune d’Ans, ag J. Uyttendaele agus M. Uyttendaele, avocats,

* Teanga an cháis: an Fhraincis.

- Rialtas na Beilge, ag C. Pochet, L. Van den Broeck agus M. Van Regemorter, i gcáil Gníomhairí,
 - Rialtas na Fraince, ag D. Colas, V. Depenne, A.-L. Desjonquères, agus N. Vincent, i gcáil Gníomhairí,
 - Rialtas na Sualainne, ag O. Simonsson agus C. Meyer-Seitz, i gcáil Gníomhairí,
 - an Coimisiún Eorpach, ag B.-R. Killmann, D. Martin agus E. Schmidt, i gcáil Gníomhairí,
- tar éis éisteacht le Tuairim an Abhcóide Ghinearálta ag éisteacht an 4 Bealtaine 2023,
- an Breithiúnas seo a leanas:

Breithiúnas

- 1 Baineann an iarraidh seo ar réamhrialú le léiriú ar Airteagal 2(2)(a) agus (b) de Threoir 2000/78/CE ón gComhairle an 27 Samhain 2000 lena mbunaítear creat ginearálta le haghaidh na córa comhionainne san fhostaíocht agus sa tslí bheatha (IO 2000 L 303, lch. 16).
- 2 Rinneadh an iarraidh in imeachtaí idir OP, ball foirne ar conradh ag commune d'Ans (“an Commune”), agus an Commune maidir leis an gcosc a chuir an Commune ar a chuid fostaithe aon chomhartha infheicthe a chaitheamh a d’fhéadfadh a gcleamhnú idé-eolaíoch nó fealsúnach nó a gcreidimh pholaitiúla nó reiligiúnacha a léiriú.

An dlí lena mbaineann

Dlí an Aontais Eorpaigh

- 3 Foráiltear le hAirteagal 1 de Threoir 2000/78 an méid seo a leanas:

“Is é is cuspóir don Treoir seo creat ginearálta a bhunú chun idirdhealú ar fhorais reiligiúin nó chreidimh, mhíchumais, aoise nó ghnéaschlaonta maidir le fostaíocht agus slí bheatha a chomhrac, d’fhonn phrionsabal na córa comhionainne sna Ballstáit a chur chun feidhme.”

[Aistriúchán neamhoifigiúil]
- 4 Foráiltear le hAirteagal 2 den Treoir sin, dar teideal “Coincheap an idirdhealaithe”:
 1. Chun críocha na Treorach seo, ciallóidh “prionsabal na córa comhionainne” nach ndéanfar aon idirdhealú díreach ná indíreach bunaithe ar aon cheann de na forais dá dtagraítear in Airteagal 1.
 2. Chun críocha mhír 1:
 - a) measfar go dtarlaíonn idirdhealú díreach i gcás ina gcaitear le duine amháin le níos lú fabhair ná mar a chaitear, a caitheadh nó mar a chaithfí le duine eile, i gcás inchomparáide, ar aon cheann de na forais dá dtagraítear in Airteagal 1;

b) measfar go dtarlaíonn idirdhealú indéach nuair is dócha go gcuirfidh foráil, critéar nó cleachtas atá neodrach de réir dealraimh daoine de reiligiún nó creidimh, míchumas, aois nó gnéaschlaonadh ar leith faoi mhíbhuntáiste ar leith i gcomparáid le daoine eile, ach amháin:

i) má tá, leis an bhforáil seo, bonn cirt oibiachtúil leis an gcritéar nó leis an gcleachtas sin trí aidhm dhlisteanach agus má tá na modhanna chun an aidhm sin a bhaint amach iomchuí agus riachtanach, [...]

[...]"

[Aistriúchán neamhoifigiúil]

5 Luaitear in Airteagal 3(1) den Treoir sin:

“Laistigh de theorainneacha na n-inniúlachtaí arna dtabhairt don [Aontas Eorpach], beidh feidhm ag an Treoir seo maidir le gach duine, maidir leis an earnáil phoiblí agus leis an earnáil phríobháideach araon, lena n-áirítear comhlachtaí poiblí, i ndáil leis an méid seo a leanas:

[...]

c) coinníollacha fostaíochta agus oibre, lena n-áirítear coinníollacha dífhostaithe agus luacha saothair;

[...]"

[Aistriúchán neamhoifigiúil]

Dlí na Beilge

6 Le Dlí an 10 Bealtaine 2007 maidir le cineálacha áirithe idirdhealaithe a chomhrac (*Moniteur belge* an 30 Bealtaine 2007, lch. 29016), sa leagan is infheidhme maidir leis an díospóid sna príomhimeachtaí (“an Dlí Ginearálta maidir le Frith-Idirdhealú”), déantar Treoir 2000/78 a thrasú i ndlí na Beilge.

7 Foráiltear in Airteagal 4 den Dlí sin:

“Chun críocha an Dlí seo, beidh feidhm ag na sainmhínte seo a leanas:

1° caidreamh fostaíochta: caidreamh lena n-áirítear, *inter alia*, fostaíocht, coinníollacha rochtana ar fhostaíocht, coinníollacha oibre agus rialacha um dhífhostú, agus seo:

– san earnáil phoiblí agus san earnáil phríobháideach araon;

[...]

4° critéir chosanta: aois, gnéaschlaonadh, stádas sibhialta, breith, stádas airgeadais, creideamh reiligiúnach nó fealsúnach, creideamh polaitiúil, teanga, staid sláinte reatha nó sa todhchaí, míchumas, tréith fhisiciúil nó ghéiniteach, tionscnamh sóisialta;

[...]

6° idirdhealúchán díreach: an staid a thagann chun cinn nuair a chaitear le duine amháin, ar bhonn ceann amháin de na critéir chosanta, le níos lú fabhair ná mar a chaitear, a caitheadh nó a chaithfí le duine eile i gcás inchomparáide;

7° idirdhealú díreach: idirdhealúchán díreach, bunaithe ar cheann de na critéir chosanta, nach féidir bonn cirt a thabhairt leis ar bhonn fhorálacha Theideal II;

8° idirdhealúchán indíreach: an staid a thagann chun cinn nuair is dócha go gcuirfidh foráil, critéar nó cleachtas atá neodrach de réir dealraimh daoine a bhfuil ceann de na critéir chosanta mar shaintréith acu faoi mhíbhuntáiste ar leith i gcomparáid le daoine eile;

9° idirdhealú indíreach: idirdhealúchán indíreach bunaithe ar cheann de na critéir chosanta, nach féidir bonn cirt a thabhairt leis ar bhonn fhorálacha Theideal II;

[...]"

8 Foráiltear don mhéid seo a leanas in Airteagal 5(1) den Dlí sin:

“Cé is moite d’ábhair a thagann faoi inniúlacht na gComhphobal nó na Réigiún, beidh feidhm ag an dlí sin maidir le gach duine, san earnáil phoiblí agus san earnáil phríobháideach araon, lena n-áirítear comhlachtaí poiblí [...]"

9 Foráiltear le hAirteagal 7 den Dlí Ginearálta maidir le Frith-Idirdhealú:

“Is idirdhealú díreach aon idirdhealúchán díreach atá bunaithe ar aon cheann de na critéir chosanta mura dtugtar bonn cirt oibiachtúil leis an idirdhealúchán díreach sin trí aidhm dhlísteanach agus go bhfuil na modhanna chun an aidhm sin a bhaint amach iomchuí agus riachtanach.”

10 Foráiltear le hAirteagal 8 den Dlí sin:

“§1. De mhaolú ar Airteagal 7, agus gan dochar d’fhorálacha eile an Teidil seo, ní fhéadfar bonn cirt a thabhairt le hidirdhealúchán díreach bunaithe ar aois, gnéaschlaonadh, creideamh reiligiúnach nó fealsúnach, nó míchumas sna réimsí dá dtagraítear i bpointí 4, 5 agus 7 d’Airteagal 5(1), ach amháin trí cheanglais cheirde riachtanacha agus cinntitheacha.

§ 2. Ní féidir a mheas go bhfuil ann do cheanglas ceirde riachtanach agus cinntitheach ach amháin sna cásanna seo a leanas:

- tá saintréith shonrach, a bhaineann le haois, gnéaschlaonadh, creideamh reiligiúnach nó fealsúnach nó míchumas, riachtanach agus cinntitheach mar gheall ar chineál na ngníomhaíochtaí ceirde sonracha lena mbaineann nó an comhthéacs ina ndéantar iad, agus;
- tá an ceanglas bunaithe ar aidhm dhlísteanach agus tá sé comhréireach leis an aidhm sin.

§ 3. Is faoin gcúirt atá sé a fhíorú, ar bhonn cás ar chás, an ionann saintréith áirithe agus ceanglas ceirde riachtanach agus cinntitheach.

[...]"

11 Seo a leanas Airteagal 9 den Dlí sin:

“Is idirdhealú indíreach aon idirdhealúchán indíreach atá bunaithe ar aon cheann de na critéir chosanta,

- mura dtugtar bonn cirt oibiachtúil leis an bhforáil, leis an gcritéar nó leis an gcleachtas atá neodrach de réir dealraimh agus atá mar bhonn leis an idirdhealúchán indíreach sin trí aidhm dhlísteanach agus mura bhfuil na modhanna chun an aidhm sin a bhaint amach iomchuí agus riachtanach; nó,
- mura léirítear, i gcás idirdhealú indíreach ar bhonn míchumais, nach féidir aon chóiríocht réasúnach a chur ar fáil.”

An díospóid sna príomhimeachtaí agus na ceisteanna a tharchuirtear le haghaidh réamhrialú

- 12 Tá an t-iarratasóir sna príomhimeachtaí ag obair don Commune ón 11 Aibreán 2016 agus, ón 11 Deireadh Fómhair 2016, bhí post aici mar “Cheann Oifige”, agus tugann sí faoina feidhmeanna den chuid is mó gan bheith i dteagmháil le húsáideoirí na seirbhíse poiblí (“sa chúloifig”). Thug sí faoina feidhmeanna gan aon chomharthaí a chaitheamh a d’fhéadfadh a creidimh reiligiúnacha a nochtadh nó éileamh scríofa chuige sin a dhéanamh go dtí an 8 Feabhra 2021, nuair a d’iarr sí go mbeadh sí in ann an “caifirín oibre” a chaitheamh ón 22 Feabhra 2021.
- 13 Le cinneadh an 18 Feabhra 2021, dhiúltaigh coiste feidhmiúcháin an Commune (“an Coiste”) don iarratas sin agus chuir sé cosc sealadach ar an iarratasóir sna príomhimeachtaí comharthaí a chaitheamh, i bhfeidhmiú a gníomhaíochta gairmiúla, ag nochtadh a creideamh reiligiúnach, go dtí go nglacfar le rialacha ginearálta a bhaineann le comharthaí den sórt sin a chaitheamh laistigh den riarachán bardasach.
- 14 An 26 Feabhra 2021, tar éis éisteacht leis an iarratasóir sna príomhimeachtaí, ghlac an Coiste an dara cinneadh lena ndeimhnítear an cosc i dtrácht go dtí go nglacfar na rialacha ginearálta sin.
- 15 An 29 Márta 2021, leasaigh Comhairle feidhmiúcháin an Commune a rialacháin oibre trí oibleagáid a chur isteach maidir le “neodracht eisiach” san ionad oibre, a thuigtear mar thoirmeasc ar fhostaithe uile an Commune aon chomhartha infheicthe a chaitheamh, san áit sin, a d’fhéadfadh a gcreidimh a nochtadh, go háirithe creidimh reiligiúnacha nó fhealsúnacha, bíodh siad i dteagmháil leis an bpobal nó ná bíodh. Foráiltear, dá bhrí sin, le hAirteagal 9 den Rialachán sin, *inter alia*:

“Beidh saoirse tuairimí a nochtadh ag an oibrí i gcomhréir le prionsabal na neodrachta, lena oibleagáid discréide agus lena dhualgas dílseachta.

Tá sé mar dhualgas ar oibríthe meas a léiriú ar phrionsabal na neodrachta, a chiallaíonn gur gá dóibh staonadh ó aon chineál iompúcháin agus go bhfuil cosc orthu aon chomhartha feiceálach a d’fhéadfadh a gcleamhnú idé-eolaíoch nó fealsúnachta nó a gcreidimh pholaitiúla nó reiligiúnacha a léiriú. Beidh feidhm ag an riail seo maidir lena dteagmhálacha leis an bpobal agus lena gcaidreamh lena mbainisteoirí agus lena gcomhghleacaithe.

[...]”

- 16 Sna príomhimeachtaí, thionscain an t-iarratasóir roinnt imeachtaí inar iarradh dearbhú gur sáraíodh a saoirse reiligiúin, go háirithe caingean i leith urghaire a tugadh os comhair na cúirte a rinne an tarchur, i gcoinne an dá chinneadh aonair dá dtagraítear i míreanna 13 agus 14 den bhreithiúnas seo agus i gcoinne leasú na rialacha fostaíochta atá i gceist sna príomhimeachtaí. Chun tacú leis an gcaingean sin, maíonn sí go ndearnadh idirdhealú uirthi ar bhonn a reiligiúin.
- 17 Maidir leis na cinntí aonair sin, measann an chúirt a rinne an tarchur gurb ionann an cosc a chuirtear ar an iarratasóir sna príomhimeachtaí maidir le caifirín Ioslamach a chaitheamh agus difríocht sa chaoi a gcaitear leis go díreach ar bhonn a reiligiúin i gcomparáid le baill foirne eile de chuid an Commune, ós rud é gur ghlac an Commune le comharthaí eile creideamh, go háirithe creidimh reiligiúnacha, a chaith an Comhphobal go discréideach san am a chuaigh thart agus go bhfuil glactha leo fós san ionad oibre. Ina theannta sin, measann sí nach bhfuil bonn cirt leis an difríocht sin sa chóir trí fhíorchéanglais cheirde a chinneadh, de réir bhrí Airteagal 8 den Dlí Ginearálta maidir le Frith-Idirdhealú, a mhéid a dhéanann an t-iarratasóir sna príomhimeachtaí a cuid dualgas go príomha sa “chúloifig”, agus dá bhrí sin gurb ionann é agus idirdhealú díreach de réir bhrí Threoir 2000/78. Dá bhrí sin, chinn sí go raibh bunús maith leis an gcaingean a thionscain an t-iarratasóir sna príomhimeachtaí don tréimhse idir an 18 Feabhra 2021, an dáta ar glacadh an chéad cheann de na cinntí aonair sin, agus an 29 Márta 2021, an dáta ar glacadh an leasú ar na rialacháin oibre atá i gceist sna príomhimeachtaí.
- 18 Maidir leis an leasú sin, deir an chúirt a rinne an tarchur go bhfuil sé beartaithe a áirithiú go mbeidh gníomhartha an oifigigh phoiblí agus cuma an oifigigh sin neodrach, beag beann ar chineál a dhualgas agus ar an gcomhthéacs ina ndéantar iad. Measann sí gurb ionann an riail a tugadh isteach leis an leasú sin agus idirdhealú indéach ós rud é go bhfuil sí neodrach, ach gur geoméadracht athraitheach é cur i bhfeidhm na rialach sin ag an Commune. Dá bhrí sin, de réir na cúirte sin, tá an riail sin “eisiach” vis-à-vis an t-iarratasóir sna príomhimeachtaí agus “níos cuimsithí” dá comhghleacaithe a bhfuil tuairimí eile acu. Dá bhrí sin, cheadaigh an chúirt sin go sealadach don iarratasóir sna príomhimeachtaí comhartha infheicthe a chaitheamh lena féidir a creidimh reiligiúnacha a nochtadh, ach amháin nuair a oibríonn sí i “gcúloifig” agus ní nuair a bhíonn sí i dteagmháil le húsáideoirí nó nuair a bhíonn feidhm údaráis á feidhmiú aici.
- 19 Mar sin féin, tá amhras ar an gcúirt a rinne an tarchur maidir le comhoiriúnacht forála de rialachán fostaíochta le forálacha Threoir 2000/78, amhail an fhoráil sin atá i gceist sna príomhimeachtaí, lena bhforchuirtear oibleagáid “neodracht eisiach” ar gach fostaí de chuid riaracháin phoiblí, fiú iad siúd nach bhfuil i dteagmháil le húsáideoirí.
- 20 Sna himthosca sin, chinn an tribunal du travail de Liège (an Bheilg) bac a chur ar na himeachtaí agus na ceisteanna seo a leanas a tharchur chuig an gCúirt Bhreithiúnais le haghaidh réamhrialú:
- “1) An féidir Airteagal 2(2)(a) agus [...] (b) de Threoir [2000/78] a léiriú sa dóigh go n-údaraitear leis d’údarás poiblí timpeallacht riaracháin atá go hiomlán neodrach a eagrú agus, ar an gcaoi sin, toirmeasc a chur ar gach ball foirne comharthaí a chaitheamh [a d’fhéadfadh creidimh reiligiúnacha a nochtadh], cibé acu atá nó nach bhfuil siad i dteagmháil dhíreach leis an bpobal?”

2) An féidir Airteagal 2(2)(a) agus [...] (b) de Threoir [2000/78] a léiriú sa dóigh go n-údaráítear d'údarás poiblí timpeallacht riaracháin atá go hiomlán neodrach a eagrú agus, ar an gcaoi sin, toirmeasc a chur ar gach ball foirne comharthaí a chaitheamh [a d'fhéadfadh creidimh reiligiúnacha a nochtadh], cibé an bhfuil siad i dteagmháil dhíreach leis an bpobal nó nach bhfuil, fiú más cosúil go bhfuil tionchar ag an gcosc neodrach seo ar thiomlath na mban, agus dá bhrí sin gur dócha gur idirdhealú faoi cheilt é ar bhonn inscne?"

Na ceisteanna le haghaidh réamhrialú

An chéad cheist

- 21 Lena céad cheist, fiafraíonn an chúirt a rinne an tarchur, go bunúsach, an gá Airteagal 2(2)(a) agus (b) de Threoir 2000/78 a léiriú mar ní a chiallaíonn go bhféadfadh údar a bheith le riail inmheánach de chuid údaráis bhardsaigh lena gcuirtear cosc, ar bhealach ginearálta agus neamh-idirdhealaitheach, ar bhaill foirne an riaracháin sin aon chomhartha a léiríonn, *inter alia*, creidimh fhealsúnacha nó reiligiúnacha, a chaitheamh infheicthe san ionad oibre, mar gheall ar rún an údaráis sin timpeallacht riaracháin atá go hiomlán neodrach a bhunú.
- 22 Mar réamhphointe, ba cheart a mheabhrú, ar an gcéad dul síos, go gcumhdaíonn coincheap an “reiligiúin” in Airteagal 1 de Threoir 2000/78 an *forum internum*, eadhon go bhfuil creideamh acu, agus an *forum externum*, eadhon léiriú poiblí ar chreideamh reiligiúnach (breithiúnas an 14 Márta 2017, *G4S Secure Solutions*, C-157/15, EU:C:2017:203, mír 28). Ba cheart a lua freisin go dtagraítear san Airteagal sin ar an mbealach céanna do reiligiún agus creideamh, amhail Airteagal 19 CFAE, faoina bhféadfaidh reachtóir an Aontais Eorpaigh na bearta is gá a dhéanamh chun idirdhealú a chomhrac atá bunaithe, *inter alia*, ar “reiligiún nó creideamh”, nó ar Airteagal 21 den Chairt um Chearta Bunúsacha an Aontais Eorpaigh, ina dtagraítear, i measc na bhforas éagsúil idirdhealaithe a luann sé, do “reiligiún nó creideamh”. Dá bhrí sin, chun críocho a chur i bhfeidhm na treorach sin, tuigfeadh gurb ionann na téarmaí “reiligiún” agus “creidimh” agus dhá thaobh den fhoras aonair idirdhealaithe céanna (breithiúnas an 15 Iúil 2021, *WABE* agus *MH Müller Handel*, C-804/18 agus C-341/19, EU:C:2021:594, mír 47).
- 23 Ar an dara dul síos, ós rud é, i gcomhréir le hAirteagal 3(1) de Threoir 2000/78, go bhfuil feidhm ag an treoir sin maidir le gach duine, san earnáil phoiblí agus san earnáil phríobháideach araon, lena n-áirítear comhlachtaí poiblí, tá foráil amhail an fhoráil sin in Airteagal 9 de rialacháin oibre an Commune, lena dtoirmisctear ar a fhoireann comharthaí infheicthe creideamh a chaitheamh, go háirithe de chineál fealsúnach nó reiligiúnach, san ionad oibre, agus tagann an fhoráil sin faoi raon feidhme na Treorach sin. Ina theannta sin, ní mór a mheas go dtagann foráil den sórt sin faoi raon feidhme “fostaíocht agus dálaí oibre” de réir bhrí Airteagal 3(1)(c) den Treoir sin.
- 24 Tar éis na soiléirithe sin a dhéanamh, ba cheart a thabhairt faoi deara go dtagraítear i gcéad cheist na cúirte a rinne an tarchur d’Airteagal 2(2)(a) de Threoir 2000/78, a bhaineann le “hidirdhealú díreach”, agus d’Airteagal 2(2)(b) den Treoir sin, a bhaineann le “hidirdhealú indíreach”.
- 25 I ndáil leis sin, ba cheart a mheabhrú go bhféadfaí idirdhealú díreach a dhéanamh ar fhoras reiligiúin nó creideamh, de réir bhrí Airteagal 2(2)(a) de Threoir 2000/78, le riail inmheánach arna leagan síos ag fostóir nach dtoirmisctear san ionad oibre ach comharthaí creidimh a chaitheamh, go háirithe creidimh fhealsúnacha nó reiligiúnacha atá thar a bheith suntasach agus mór, i gcás ina bhfuil dlúthbhaint idir an critéar a bhaineann le comharthaí den sórt sin a chaitheamh agus reiligiún nó creideamh sonracha amháin nó níos mó [féach, chuige sin,

- breithiúnas an 15 Iúil 2021, *WABE* agus *MH Müller Handel*, C-804/18 agus C-341/19, EU:C:2021:594, míreanna 72 agus 78 chomh maith leis an 13 Deireadh Fómhair 2022, *S.C.R.L. (Éadaí a bhfuil brí reiligiúnach acu)*, C-344/20, EU:C:2022:774, mír 31]. Mar sin féin, ní léir ón ordú tagartha go dtagann an riail atá i gceist sna príomhimeachtaí faoi chás den sórt sin.
- 26 Os a choinne sin, maidir le riail inmheánach arna leagan síos ag fostóir lena dtoirmisctear aon chomhartha infheicthe creideamh, go háirithe creidimh fhealsúnacha nó reiligiúnacha, a chaitheamh san ionad oibre, ní idirdhealú díreach den sórt sin í ós rud é go dtagraíonn sí gan idirdhealú d'aon léiriú ar na creidimh sin agus a dhéileáil le fostaithe uile an ghnóthais ar an mbealach céanna, trína fhorchur orthu, ar mhodh ginearálta agus neamh-idirdhealaitheach, go háirithe, neodracht éadaí lena gcuirtear bac ar na comharthaí sin a chaitheamh (breithiúnais an 14 Márta 2017, *G4S Secure Solutions*, C-157/15, EU:C:2017:203, míreanna 30 agus 32, agus an 15 Iúil 2021, *WABE* agus *MH Müller Handel*, C-804/18 agus C-341/19, EU:C:2021:594, mír 52).
- 27 Ós rud é gur dócha go mbeidh reiligiún nó creidimh reiligiúnacha, fhealsúnacha nó spioradálta ag gach duine, ní bhunaítear le riail den sórt sin, a mhéid a chuirtear i bhfeidhm í ar bhealach ginearálta agus neamh-idirdhealaitheach, difríocht sa chóir atá bunaithe ar chritéar a bhfuil dlúthbhaint aige le reiligiún nó creidimh [breithiúnais an 15 Iúil 2021, *WABE* agus *MH Müller Handel*, C-804/18 agus C-341/19, EU:C:2021:594, mír 52, agus an 13 Deireadh Fómhair 2022, *S.C.R.L. (Éadaí a bhfuil brí reiligiúnach acu)*, C-344/20, EU:C:2022:774, míreanna 33 agus 34).
- 28 Dá bhrí sin, ach amháin má chinneann an chúirt a rinne an tarchur, d'ainneoin fhoclaíocht ghinearálta agus neamh-idirdhealaitheach Airteagal 9 de na rialacháin oibre atá i gceist sna príomhimeachtaí, gur caitheadh leis an iarratasóir sna príomhimeachtaí ar bhealach éagsúil le hoibrithe eile a bheadh údaraithe chun a gcreidimh a léiriú, go háirithe reiligiún nó fealsúnacht, trí chomhartha infheicthe a chaitheamh a léiríonn creideamh nó eile den sórt sin agus go ndearna sí idirdhealú díreach dá bhrí sin ar bhonn reiligiúin nó creideamh, de réir bhrí Airteagal 2(2)(a), de Threoir 2000/78, beidh ar an gcúirt sin scrúdú a dhéanamh féachaint an bhfuil an riail a leagtar amach in Airteagal 9 de rialacháin oibre an Commune faoi dhliteanas daoine a chloíonn le reiligiún nó creidimh ar leith a chur faoi mhíbhuntáiste ar leith, agus idirdhealú indíreach ar cheann de na forais sin ann, de réir bhrí Airteagal 2(2)(b) den Treoir sin.
- 29 I ndáil leis sin, is léir ó chásdlí socair na Cúirte go bhféadfadh riail inmheánach arna leagan síos ag fostóir lena dtoirmisctear aon chomhartha creideamh a chaitheamh infheicthe san ionad oibre, go háirithe comhartha fealsúnach nó reiligiúnach, a bheith ina difríocht sa chóir atá bunaithe go hindíreach ar reiligiún nó ar chreidimh, de réir bhrí na forála sin, má shuítear gurb é an toradh atá ar an oibleagáid a mheastar a bheith neodrach sa riail sin, go mbeadh míbhuntáiste ar leith ann do dhaoine a chloíonn le reiligiún nó creidimh ar leith (féach, chuige sin, breithiúnais an 14 Márta 2017, *G4S Secure Solutions*, C-157/15, EU:C:2017:203, mír 34, agus an 15 Iúil 2021, *WABE* agus *MH Müller Handel*, C-804/18 agus C-341/19, EU:C:2021:594, mír 59).
- 30 I gcomhréir le hAirteagal 2(2)(b)(i) de Threoir 2000/78, ní idirdhealú indíreach é difríocht sa chóir sin, áfach, má tá údar oibiachtúil leis de bharr aidhm dhliteanach agus má tá na modhanna chun an aidhm sin a bhaint amach iomchuí agus riachtanach (breithiúnas an 15 Iúil 2021, *WABE* agus *MH Müller Handel*, C-804/18 agus C-341/19, EU:C:2021:594, mír 60).
- 31 I ndáil leis sin, ba cheart a thabhairt faoi deara, cé gur faoin gcúirt náisiúnta amháin atá sé na fórais a mheas, cé gur faoin gcúirt náisiúnta amháin atá sé a chinneadh an gcomhlíonann foráil na rialachán oibre atá i gceist sna príomhimeachtaí na ceanglais sin agus a mhéid a chomhlíonann siad na ceanglais sin, go bhfuil dlínse ag an gCúirt, a n-iarrtar uirthi freagraí

- úsáideacha a thabhairt don chúirt náisiúnta, treoir a chur ar fáil, bunaithe ar an gcomhad sna príomhimeachtaí agus ar na barúlacha i scríbhinn agus ó bhéal a cuireadh faoina bráid, ionas go mbeidh an chúirt sin in ann breithiúnas a thabhairt sa chás sonracha atá os a comhair.
- 32 Ar an gcéad dul síos, maidir leis an gcoinníoll a bhaineann le cuspóir dlisteanach a bheith ann, is léir ón iarraidh ar réamhrialú, de réir an Commune, go bhfuil Airteagal 9 de na rialacháin oibre atá i gceist sna príomhimeachtaí, lena gcuirtear toirmeasc ar aon chomhartha a léiríonn creidimh infheicthe na ndaoine d'fhoireann an Commune, go háirithe creidimh fhealsúnacha nó reiligiúnacha, bíodh siad i dteagmháil leis an bpobal nó ná bíodh, ceaptha chun prionsabal neodracht na seirbhíse poiblí, a bhfuil a bunús dlí aige in Airteagail 10 agus 11 de Bhunreacht na Beilge, a chur chun feidhme, i bprionsabal na neamhchlaontachta agus i bprionsabal neodracht an Stáit.
- 33 I ndáil leis sin, ní mór lamháil lánroghnach a cheadú do gach Ballstát, lena n-áirítear, i gcás inarb iomchuí, dá eintitis fo-stáit, agus aird chuí á tabhairt ar na cumhachtaí a thugtar dóibh, i gceapadh neodracht na seirbhíse poiblí a bhfuil sé beartaithe aige a chur chun cinn san ionad oibre. Dá bhrí sin, maidir leis an mbeartas “neodracht eisíach” a bheartaíonn riarachán poiblí, sa chás seo údarás bardasach, a fhorchur ar a chuid fostaithe, de réir a chomhthéacs féin agus faoi chuimsiú a chumhachtaí, d'fhonn timpeallacht riaracháin atá go hiomlán neodrach a bhunú laistigh de, féadfar a mheas go bhfuil bonn cirt oibiachtúil leis mar gheall ar aidhm dhlísteanach, de réir bhrí Airteagal 2(2)(b)(i) de Threoir 2000/78. Ar an gcaoi chéanna, is dócha go mbeidh rogha riaracháin phoiblí eile, ag brath ar a chomhthéacs féin agus laistigh de chreat a chumhachtaí, i bhfabhar beartas neodracha eile, amhail údarú ginearálta agus neamhdhifreáilte chun comharthaí infheicthe creidimh a chaitheamh, go háirithe creidimh fhealsúnacha nó reiligiúnacha, lena n-áirítear teagmháil le húsáideoirí, nó toirmeasc ar chomharthaí den sórt sin a chaitheamh teoranta do chásanna a bhaineann le teagmháil den sórt sin.
- 34 Ní bhunaítear le Treoir 2000/78 ach creat ginearálta le haghaidh na córa comhionainne san fhostaíocht agus sa tslí bheatha, rud a fhágann lamháil discréide ag na Ballstáit agus, de réir mar a bheidh, ag a n-eintitis fostait, lena gcuirtear ar a gcumas a gcomhthéacs sonracha a chur san áireamh, ag féachaint d'éagsúlacht na gcineálacha cur chuige atá acu maidir leis an áit a bhfuil sé beartaithe acu a thabhairt laistigh díobh do reiligiún nó do chreidimh fhealsúnacha san earnáil phoiblí. Ní mór an discríd a thugtar do na Ballstáit agus, i gcás inarb iomchuí, dá n-eintitis fo-stáit, in éagmais comhthoila ar leibhéal an Aontais, a bheith fite fuaite le hathbhreithniú, áfach, ar athbhreithniú é a bhaineann go háirithe leis na cúirteanna náisiúnta agus le cúirteanna an Aontais Eorpaigh, lena n-áirítear a fhíorú an bhfuil údar cuí i bprionsabal leis na bearta a rinneadh ar an leibhéal náisiúnta, réigiúnach nó áitiúil, de réir mar a bheidh, agus an bhfuil siad comhréireach (féach, chuige sin, breithiúnas an 15 Iúil 2021, *WABE* agus *MH Müller Handel*, C-804/18 agus C-341/19, EU:C:2021:594, míreanna 86 agus 88 agus an cásdlí dá dtagraítear).
- 35 Thairis sin, is léir ó Threoir 2000/78 nár réitigh reachtóir an Aontais féin an tsaoirse smaointeoireachta, creidimh agus reiligiúin leis na cuspóirí dlisteanacha ar féidir brath orthu mar bhonn cirt le haghaidh cóir neamhionann, de réir bhrí Airteagal 2(2)(b)(i) den Treoir sin, ach d'fhág sé faoi na Ballstáit agus, de réir mar a bheidh, faoina n-eintitis fo-stáit agus a gcúirteanna (breithiúnas an 15 Iúil 2021, *WABE* agus *MH Müller Handel*, C-804/18 agus C-341/19, EU:C:2021:594, mír 87).
- 36 Dá réir sin, féadfar foráil amhail Airteagal 9 de na rialacháin oibre atá i gceist sna príomhimeachtaí a mheas mar chuspóir dlisteanach a shaothrú de réir bhrí Airteagal 2(2)(b)(i) de Threoir 2000/78.

- 37 Ar an dara dul síos, mar a tugadh faoi deara i mír 30 den bhreithiúnas sin, ní mór go mbeadh riail inmheánach amhail an riail atá i gceist sna príomhimeachtaí, d'fhonn aicmiú mar “idirdhealú indíreach” de réir bhrí Airteagal 2(2)(b) de Threoir 2000/78 a sheachaint, fós iomchuí chun cur i bhfeidhm cuí an chuspóra atá á shaothrú ag an bhfostóir a áirithiú. Sa chás seo, glactar leis nach mór an cuspóir “neodracht eisiach” atá socraithe ag an Commune a shaothrú i ndáiríre ar bhealach comhsheasmhach córasach, agus go bhfuil an cosc ar aon chomhartha infheicthe creideamh a chaitheamh, go háirithe creidimh fhealsúnacha agus reiligiúnacha a ghabhann le hAirteagal 9 de na rialacháin atá i gceist sna príomhimeachtaí, teoranta don mhéid atá fíor-riachtanach. (féach, chuige sin, breithiúnas an 15 Iúil 2021, *WABE* agus *MH Müller Handel*, C-804/18 agus C-341/19, EU:C:2021:594, mír 68).
- 38 I ndáil leis sin, ar an gcéad dul síos, is faoin gcúirt a rinne an tarchur a bheidh sé a fháil amach an saothraíonn an Commune an cuspóir sin ar bhealach fíor-chomhleanúnach agus córasach maidir le gach oibrí.
- 39 Ina dhiaidh sin, ba cheart a thabhairt faoi deara nach féidir an cuspóir dlisteanach maidir le timpeallacht riaracháin atá go hiomlán neodrach a áirithiú, trí bheartas “neodracht eisiach” mar a bhunaítear le hAirteagal 9 de na rialacháin oibre atá i gceist sna príomhimeachtaí, a shaothrú go héifeachtach ach amháin mura gceadaítear aon léiriú infheicthe ar chreideamh, go háirithe creideamh fealsúnach nó reiligiúnach, i gcás ina mbíonn oibríthe i dteagmháil le húsáideoirí na seirbhíse poiblí nó i dteagmháil lena chéile, ós rud é go gcuireann caitheamh aon chomhartha, fiú cinn bheaga, cumas an bhirt i mbaol an cuspóir a líomhnaítear a shaothrú a bhaint amach agus, ar an gcaoi sin, cuireann sé sin amhras ar chomhleanúnachas an bheartais sin (féach, chuige sin, breithiúnas an 15 Iúil 2021, *WABE* agus *MH Müller Handel*, C-804/18 agus C-341/19, EU:C:2021:594, mír 77). Dá bhrí sin, tá gá le riail den sórt sin.
- 40 Is faoin gcúirt a rinne an tarchur a bheidh sé freisin, i bhfianaise na dtosca uile a bhaineann leis an gcomhthéacs inar glacadh an riail sin, na leasanna lena mbaineann a mheas, agus na cearta agus na prionsabail bhunúsacha atá i gceist á gcur san áireamh, ar an gcéad dul síos, eadhon, sa chás seo, an ceart chun saoirse smaointeoireachta, coinsiasa agus reiligiúin a ráthaítear in Airteagal 10 den Chairt um Chearta Bunúsacha, arb é a leanann as cosc ar aon idirdhealú bunaithe ar reiligiún a chumhdaítear in Airteagal 21 den Chairt, agus ar an dara dul síos, prionsabal na neodrachta, ar dá bhun a fhéachann an riarachán poiblí lena mbaineann, tríd an riail sin a theorannú don ionad oibre, le húsáideoirí a sheirbhísí agus le baill dá fhoireann timpeallacht riaracháin a áirithiú gan léiriú infheicthe ar chreidimh, go háirithe creidimh fhealsúnacha nó reiligiúnacha.
- 41 I bhfianaise na mbreithnithe thuas, is é an freagra ar an gcéad cheist nach mór Airteagal 2(2)(b) de Threoir 2000/78 a léiriú sa chaoi go gciallaíonn sé go bhféadfadh údar a bheith le riail inmheánach de riarachán bardasach lena gcuirtear cosc, ar bhealach ginearálta agus neamh-idirdhealaitheach, ar bhaill foirne den lucht riaracháin sin aon chomhartha a chaitheamh infheicthe san ionad oibre lena léirítear, *inter alia*, creidimh fhealsúnacha nó reiligiúnacha, le rún an údaráis sin timpeallacht riaracháin atá go hiomlán neodrach a bhunú, ag féachaint dá chomhthéacs, ar choinníoll go bhfuil an riail sin iomchuí, riachtanach agus comhréireach i bhfianaise an chomhthéacs sin agus na cearta agus na leasanna éagsúla lena mbaineann á gcur san áireamh.

An dara ceist

- 42 Leis an dara ceist uaithi, fiafraíonn an chúirt a rinne an tarchur, go bunúsach, an gá Airteagal 2(2)(a) agus (b) de Threoir 2000/78 a léiriú mar chead d'údarás poiblí timpeallacht riaracháin atá go hiomlán neodrach a eagrú trí chosc a chur ar chomharthaí a chaitheamh

infheicthe lena léirítear, *inter alia*, creidimh fhealsúnacha nó reiligiúnacha do gach ball dá foireann, bíodh siad i dteagmháil dhíreach leis an bpobal nó ná bíodh, i gcás inar dealraitheach go ndéanann an gosc sin difear d'fhormhór na mban agus gur féidir leis, dá bhrí sin, idirdhealú indéireach ar fhorais inscne a dhéanamh.

- 43 I ndáil leis sin, ba cheart a mheabhrú go leanann sé ó mheon an chomhair nach mór a bheith i réim sa nós imeachta réamhrialaithe go bhfuil sé ríthábhachtach go leagfaidh an chúirt náisiúnta amach, ina hordú tarchuir, na cúiseanna beachta a measann sí go bhfuil gá le freagra ar a ceisteanna maidir le léirmhíniú forálacha áirithe de dhlí an Aontais chun an díospóid atá os a comhair a réiteach (breithiúnas an 27 Feabhra 2018, *Associação Sindical dos Juizes Portugueses*, C-64/16, EU:C:2018:117, mír 20 agus an cásdlí dá dtagraítear).
- 44 De réir cásdlí socair, i gcomhthéacs an chomhair idir an Chúirt Bhreithiúnais agus na cúirteanna náisiúnta, éilíonn an gá atá le léiriú ar dhlí an Aontais a bheidh úsáideach don chúirt náisiúnta go n-urramóidh an chúirt sin go scrupallach na ceanglais maidir le hábhar iarrata ar réamhrialú agus a leagtar amach go sainráite in Airteagal 94 de Rialacha Nós Imeachta na Cúirte Breithiúnais (breithiúnas an 19 Aibreán 2018, *Conorzio Italian Management* agus *Catania Multiservizi*, C-152/17, EU:C:2018:264, mír 21 agus an cásdlí dá dtagraítear).
- 45 Dá bhrí sin, ar an gcéad dul síos, i gcomhréir le hAirteagal 94(a) de na Rialacha Nós Imeachta, tá sé riachtanach don chúirt atreoraithe comhthéacs fíorasach agus dlíthiúil na gceisteanna atá á gcur aici a shainiú nó, ar a laghad, na himthosca fíorasacha ar a bhfuil na ceisteanna sin bunaithe a mhíniú. I gcomhthéacs an nós imeachta a leagtar síos in Airteagal 267 CFAE, ní thugtar de chumhacht don Chúirt ach rialú a dhéanamh ar léirmhíniú reachtaíocht an Aontais ar bhonn na bhfíoras a chuireann an chúirt náisiúnta os a comhair (breithiúnas an 2 Márta 2023, *Bursa Română de Mărfuri*, C-394/21, EU:C:2023:146, mír 60 agus an cásdlí dá dtagraítear).
- 46 Ar an dara dul síos, mar a luaitear in Airteagal 94(c) de na Rialacha Nós Imeachta, tá sé ríthábhachtach go mbeadh ráiteas san ordú tagartha maidir leis na cúiseanna a thug ar an gcúirt a rinne an tarchur fiosrú a dhéanamh maidir le léiriú forálacha áirithe de dhlí an Aontais agus maidir leis an nasc a bhunaíonn sí idir na forálacha sin agus an reachtaíocht náisiúnta is infheidhme maidir leis an díospóid sna príomhimeachtaí (breithiúnas an 2 Meán Fómhair 2021, *Irish Ferries*, C-570/19, EU:C:2021:664, mír 133 agus an cásdlí dá dtagraítear).
- 47 Tá sé tábhachtach freisin béim a leagan ar an bhfíoras go bhfónann an fhaisnéis atá sna horduithe tagartha ní hamháin chun a chumasú don Chúirt freagraí úsáideacha a thabhairt, ach freisin chun deis a thabhairt do rialtais na mBallstát agus do pháirtithe leasmhara eile barúlacha a thíolacadh i gcomhréir le hAirteagal 23 de Reachtaíocht Chúirt Bhreithiúnais an Aontais Eorpaigh. Is faoin gCúirt atá sé a áirithiú go ndéanfar an fhéidearthacht sin a choimirciú, ós rud é, faoin bhforáil sin, nach dtugtar fógra ach do na daoine lena mbaineann faoi na horduithe tarchuir (breithiúnas an 2 Meán Fómhair 2021, *Irish Ferries*, C-570/19, EU:C:2021:664, mír 134 agus an cásdlí dá dtagraítear).
- 48 Sa chás seo, maidir le hidirdhealú indéireach féideartha ar fhorais inscne, dá dtagraítear sa dara ceist sin, ba cheart a mheabhrú go dtagann an foras sin faoi raon feidhme Threoir 2006/54/CE ó Pharlaimint na hEorpa agus ón gComhairle an 5 Iúil 2006 maidir le cur chun feidhme phrionsabal an chomhionannais deiseanna agus na córa comhionainne idir fir agus mná i gcúrsaí fostaíochta agus slí bheatha (IO 2006 L 204, lch. 23), lena sainítear go sainráite, in Airteagal 2(1)(b) de, coincheap an idirdhealaithe indírigh ar fhorais inscne, agus ní laistigh de raon feidhme Threoir 2000/78, an t-aon ghníomh a chumhdaítear leis an gceist sin.

- 49 Ina theannta sin, níl aon fhaisnéis san ordú tarchuir lenar féidir an staid fhíorasach ar a bhfuil an dara ceist bunaithe a chinneadh agus na cúiseanna a mbeadh gá le freagra ar an gceist sin, sa bhreis ar an bhfreagra ar an gcéad cheist, chun an díospóid sna príomhimeachtaí a réiteach.
- 50 Sna himthosca sin, tá an dara ceist do-ghlactha.

Costais

- 51 Ós rud é, a mhéid a bhaineann sé leis na páirtithe sna príomhimeachtaí, go bhfuil na himeachtaí mar chéim sa chás os comhair na cúirte a rinne an tarchur, baineann ceist na gcostas leis an gcúirt sin. Níl na costais a tabhaíodh trí bharúlacha a chur faoi bhráid na Cúirte, seachas costais na bpáirtithe sin, inghnóthaithe.

Ar na forais sin, rialaíonn an Chúirt (an Mór-Dhlísheomra) mar seo a leanas:

Maidir le hAirteagal 2(2)(b) de Threoir 2000/78/CE ón gComhairle an 27 Samhain 2000 lena mbunaítear creat ginearálta le haghaidh na córa comhionainne san fhostaíocht agus sa tslí bheatha,

ní mór léiriú a dhéanamh mar seo a leanas:

riail inmheánach riaracháin bhardasaigh lena dtoirmiscear, ar bhealach ginearálta agus neamh-idirdhealaitheach, ar bhaill foirne an riaracháin sin aon chomhartha a chaitheamh go feiceálach san ionad oibre a nochtann, *inter alia*, creidimh fhealsúnacha nó reiligiúnacha, d'fhéadfadh údar a bheith leis toisc é a bheith ar intinn ag an riarachán sin timpeallacht riaracháin atá go hiomlán neodrach a bhunú, i bhfianaise a chomhthéacs, ar choinníoll go bhfuil an riail sin iomchuí, riachtanach agus comhréireach i bhfianaise an chomhthéacs sin agus ag féachaint do na cearta agus na leasanna éagsúla lena mbaineann.

Sínithe